

VEJEN SOGN

I MALT HERRED

ET STYKKE KULTURHISTORIE

TREDIE HEFTE

FRA 1870 TIL 1920

VED

SØREN ALKÆRSIG

UDGIVET AF ET UDVALG
VEJEN MCMXL

Vejen Andelsmejeri. Et Ismejeri, som Johs. Lauridsen 1880 begyndte paa Grønvang, blev i 1885 flyttet til Cikorietørreriet. Samtidig blev det et *Fællesmejeri*, idet J. L. købte Mælk fra Omegnens Gaarde, indlagde Centrifuge og andre nødvendige Maskiner, der blev drevet ved Dampkraften fra Tørreriet. Bestyrer var først Chr. Svendsgaard, senere Poul Simonsen. Man havde Mælk ikke alene fra Vejen, men ogsaa en Del fra Andst, Skodborg, Malt og Læborg, en 5—6000 Pund daglig, hvad der giver c. 2 Mill. Pund aarlig. I de sidste Aar af 80'erne fik Leverandørerne Del i Overskudet, og da man begyndte at tale om et Andelsmejeri, gik J. L. med dertil.

Vejen Andelsmejeris Vedtægter er af 24. April 1891, men Virksomheden begyndte først 7. November. Ved en Generalforsamling 5. Juni viser det sig, at der er indmeldt 710 Køer, og man mener saa at Mejeriet er sikret. En Byggeplads, den nuværende,

POUL SIMONSEN

VEJEN ANDELSMEJERI

blev købt af C. P. Jacobsen for 1750 Kr., og der blev taget fat paa Byggearbejdet, som ialt med Maskiner, hvoraf en Del blev overtaget fra Johs. Lauridsens Mejeri, kom til at koste 28552 Kr., hvortil blev optaget et Laan paa 30000 Kr. Bestyrelsen var for Vejen: Johannes Lauridsen, S. P. Knudsen, Ll. Skovgaard, Rasmussen, Vandamgaard; for Malt: Fr. Hansen, Ø. Havgaard, og Søren K. Hansen, Skovgaard; og for Læborg: Lærer Jensen og Lauge Pedersen. Johs. Lauridsen blev Formand, som han vedblev at være de første 14 Aar. J. L.s Mejerist, Poul Simonsen, blev Mejeribestyrelser med en Løn af 2000 Kr. og fri Hus og Have, idet han dog skulde lønne en Medhjælper, mens Mejerskens Løn udrededes af Mejeriet.

Ved de følgende Bestyrelsesmøder og Generalforsamlinger fastlægges *Mælkeruter* (Kørselen betalte Andelshaverne i de første Aar selv), *Mælkepriser* (de første 25 Aar 10—11 Øre pr. Liter Sødsmælk, 3 Øre for Skummetmælk. Leverandører 1½—3 Øre pr. Kande [2 Liter]), *Ostepris* (14—20 Øre pr. Pund) o. s. v. Det kan skimtes, at For-

S. P. KNUDSEN

FREDERIK HANSEN

handlingerne ofte har været vanskelige; det var jo det første Forsøg paa at arbejde sammen, mere indgribende og med langt større Krav til den enkelte end i Brugsforeningen. Der maa af og til mindes om, at ikke alle kan faa deres Vilje, — en Tankegang, som Bønder ikke havde kendt meget til siden Landsbyfællesskabets Op-hævelse.

Det ses ogsaa, at man lige fra først af er vaagen overfor smitsomme Sygdomme, især Tuberkulose. Man sørger for Dyr-lægetilsyn, og hvert Aar udsættes nogle Køer, og andre

er „mistænksomme“ og maa iagttages. Man giver i nogle Aar Malkepræmier for god Malkning og renlig Behandling af Mælken, og Smørrets Kvalitet, som der i Førstningen af og til ankes over, forbedres. I 1898 kom Vejen Mejeri i bedste Tredjedel, og siden bliver det endnu bedre. I 1900 fik Mejeriet en Præmie paa 35 Kr. for god Mælk, vistnok fra Ribe Amts Mejeriforening, som man havde sluttet sig til (1895), og 1903 indlægges der elektrisk Lys i Bestyrerens Lejlighed som en Tak for Smørrets fine Kvalitet. I Mejeriet selv havde Svenning indlagt Lys et Par Aar iforvejen. Samtidig blev der arbejdet, særlig af Frederik Hansen, for større Udbytte ad anden Vej, nemlig ved *Køernes Ydelse*, ikke alene i Mælkemængde, men især i Fedtindhold. Vi møder altsaa her den berømte Kontrolforening, „den første i Verden“ (se dog Hertels Bog om Andelsbevægelsen, S. 381, om Kildebrønde Kontrolforening af 1892). Den blev stiftet paa Ll. Skovgaard 24. Jan. 1895 med 13 Medlemmer og 300 Køer, dengang godt $\frac{1}{4}$ af Mejeriets Kotal, og begyndte sin Virksomhed 29. April s. A. Det var slemme Ting, der kom frem, — at f. Eks. den bedste Ko indenfor Kontrolforeningen kun skulde bruge 112,4 Øre for at producere et Kilo Smør, mens den ringeste skulde bruge 585 Øre; og at endvidere af 2 Køer med omtrent samme Mælkemængde og ens Fodring gav den ene 2,93 % Fedt, den anden 4,26! Mælkemængden til et Pund Smør gik da ogsaa stadig ned, i Begyndelsen regnede

KONTROLASS. EMIL KONRADI

man med 28 Pund. Som Følge af saadanne Erfaringer kom man i i Vejen meget tidlig, allerede 1895, bort fra Afregning efter Mængde alene og gik over til Afregning efter „Faktor 2“, som saa blev brugt til 1. Jan. 1907, da man begyndte at afregne efter Flødeenheder.

Lige siden Margarinefabrikationen begyndte har man solgt en Del baade sød og skummet Mælk til „Alfa“. En anden ejendommelig og mere indgribende Afvigelse fandt Sted 1910—14, da man sendte Fløden til Skodborg Mejeri og fik den lavet i Smør her. Fløden var nemlig toldfri, hvad Smørret ikke var, og derved fremkom jo let ialfald den Fortjeneste, som Tolden androg. For 1912 siges det at være 9722 Kr. I Slutningen af 1910 siges det, at der nu er kommen Forbud mod denne Trafik, men det maa ikke være bleven gennemført, thi der blev fortsat dermed til Krigen kom, da dette, som saa meget andet, gik istaa.

MEJERIBESTYRER JACOBSEN

Som nævnt begyndt Mejeriet med 710 Køer. I Begyndelsen af 1894 var dette Tal steget 50 0/0, og 1905 100 0/0 til 1509 Køer. Mælkemængden var 1892—93 3½ Mill. Pund, 1916 10 Mill. Pund og 1920 ca. 13 Mill. Pund. Overskudet var 1893—94 50 Øre pr. 100 Pund Mælk, 1910 83 Øre, 1918 108 Øre, 1919—20 225 Øre. En Ejendommelighed, som i Begyndelsen dog ogsaa kunde findes andre Steder, var, at Afstemningen indtil 1. Januar 1907 foregik efter Koantal og ikke efter Andelshavere.

Mejeriet var altsaa til den Tid ikke heltud drevet efter Andelsprinciper.

Poul Simonsen, der som nævnt havde været Mejerist hos Johannes Lauridsen, var Mejeriets Bestyrer indtil 1900, da *Jacob Jacobsen* fra Aarre kom i hans Sted, og var Bestyrer til 1918, da han døde. Blandt 118 Ansøgere til Pladsen valgtes *Anders Holm*, dengang Mejerist paa Ladelund; han tiltraadte i Begyndelsen af næste Aar og har siden ledet Mejeriet med gode Resultater.

Mejeriets første Formand var Johannes Lauridsen til 1905, derefter Rasmussen, Vandamgaard, til 1907, Kr. Kirk til 1917 og derefter i en lang Aarrække Jørgen Boesen, Askov.

Med den stadig stigende Mælkemængde blev det nødvendigt at udvide Mejeriet, eventuelt helt ombygge det. Man valgte det sidste, og i 1925 stod det nye og meget moderne Mejeri færdigt.

Samtidig blev de Brøndboringer foretaget, som er omtalt i Begyndelsen af denne Bog. De kostede godt 3000 Kr.

Svineslagteriet. I de samme Aar som Johs. Lauridsen arbejdede med sit Fællesmejeri, fik han ogsaa et Svineslagteri startet. Bestyrelsen var: Johs. Lauridsen (Formand), Kr. Hybschmann, Niels Hansen, J. Madsen (de to sidste fra Maltbæk), S. P. Knudsen, Kristen Madsen, J. P. Simonsen, N. P. Poder. Dette Foretagende, der efter al Sandsynlighed med Tiden vilde være blevet et Andelsslagteri, ligesom Mejeriet blev et Andelsmejeri, kom imidlertid for sent, idet Kolding Andelssvineslagteri begyndte sin Virksomhed 27. November 1888. Meget kapitalstærkt var det heller ikke (Aktierne var kun paa 25 Kr.), og man bortforpagtede allerede efter et Aars Forløb Slagteriet til en Englænder, og 1892 blev det overdraget til Andelsslagteriet i Kolding. Bygningerne var beliggende ved Banen øst for Cikoriefabrikken.

Andelstørvefabrikken blev begyndt 1917 af et Interessentskab bestaaende af *Fr. Hansen, Askov, P. Vang Lauridsen, Grønvang, J. Kr. Madsen, Baungaard, og P. Thorsen, Dortheasminde.* Arealet, man begyndte paa, var indkøbt fra Vejen Præstegaard. I 1921 overgik Fabrikken til et Andelsselskab, bestaaende af samtlige Lodsejere i Mosens østlige Ende og med et Areal paa tilsammen 40 Td. Land. De enkelte har Andel i Fabrikken — og i Overskud og Under-skud — i Forhold til Arealet af deres Mose. Der er aarlig siden 1918 produceret fra 1000 til 1600 Tons Tørsv, hovedsagelig Ælterørsv, i de senere Aar dog ogsaa en Del særdeles gode Pressetørsv. — Baade de fundne Trælevninger, især af Birkekrat og større Egetræer, saavel som Mosens vekslende, vidt forskellige Lag, giver gode Oplysninger om det skiftende Klima med tørrere og fugtigere Perioder.